

„Három nap és három éjjel”

Avagy mennyi ideig volt Krisztus a föld gyomrában?

Suhai György

2017.04.22.

Mikor feszítették meg Krisztus és mikor támadt föl? Hogy jön ki a „három nap és három éjjel”, amit Jézus a saját jövendölése szerint a „föld gyomrában” töltött, mely messiási voltának egyik fontos bizonyítéka volt?

Mt 12:40 Mert amiképpen Jónás három éjjel és három nap volt a cethal gyomrában, úgy lesz az ember Fia is három nap és három éjjel a föld gyomrában¹.

A hagyományos értelmezés szerint Jézust pénteken ölték meg és temették el és vasárnap reggel támadt fel (vagy legalább is vasárnap hajnalban vették észre, hogy feltámadt). Akárhogy is számolunk, ez csupán 2 éjszaka és, ha a pénteket is beleszámoljuk, akkor legfeljebb 2 nap, de valójában 2 éjszaka és egyetlen teljes (legfeljebb másfél) nap. Ez sehogy sem stimmel azzal, amit Jézus több ízben is előre megmondott az ő feltámadásával kapcsolatban a tanítványainak, hogy t.i. *három nap múlva* fog feltámadni (Mt 16:21; 17:23; 20:19; Mk 8:31; 9:31; Lk 9:22; 18:33; 24:7; Jn 2:19), amiről még az ő ellenségei is tudtak (Mt 27:63)! Vajon Jézus „tévedett”? Vagy talán nem szó szerint kell értenünk a „3 napot és 3 éjjelt”? Vagy netán mi tévedünk? Hogyan lehetséges ez? Nézzük meg egy kicsit közelebbről az evangéliumok tudósításait és próbáljuk meg rekonstruálni a húsvéti történéseket.

Kezdjük János evangéliumával. A Jn 19:31-ben a Károli (1993) szerint a következőket olvassuk, miután Jézus meghalt:

Jn 19:31 A zsidók pedig, hogy a testek szombatot át a keresztfán ne maradjanak, miután péntek volt, (mert annak a szombatnak napja nagy nap volt)...

Az ősi szövegben egészen pontosan a következő áll:

„A zsidók pedig, mivel előkészület (napja) volt², hogy ne maradjanak a kereszten a testek a Sabbaton, mert annak a Sabbatnak napja nagy volt...”

Jn 19:31 Οἱ οὖν Ἰουδαῖοι, ἐπεὶ παρασκευὴ ἦν, ἵνα μὴ μείνη ἐπὶ τοῦ σταυροῦ τὰ σώματα ἐν τῷ σαββάτῳ, ἦν γὰρ μεγάλη ἡ ἡμέρα ἐκείνου τοῦ σαββάτου,

Ugyanez áll a Jn 19:42-ben is:

¹ Jelen tanulmányban a Károli fordítást (1993) tekintem kiindulási alapnak, melyet az eredeti szöveg alapján és más bibliafordításokkal összevetve, szükség szerint, korrigálok.

² A revideált Károli Biblia (Károli-Biblia újonnan revideált kiadása, Veritas Kiadó, 2011.) már „előkészületi nap”-ként fordítja a görög szót. Az egyik legnépszerűbb angol szó szerinti fordítás, az ESV Bible (Crossway Bibles, 2008.) is így hozza: „day of Preparation”. A zsidók csak a sabbatnak adtak külön nevet (sabbat „megpihenést” jelent), a hét többi napját csak úgy nevezték, hogy „a hét első, második, harmadik” stb. napja.

Jn 19:42 A zsidók **előkészülete** miatt azért, mivelhogy az a sír közel volt, abba helyezték Jézust.

Jn 19:42 ἐκεῖ οὖν διὰ τὴν παρασκευὴν τῶν Ἰουδαίων, ὅτι ἐγγύς ἦν τὸ μνημεῖον, ἔθηκαν τὸν Ἰησοῦν.

A Mt 27:62-ben is ez a kifejezés áll³:

Mt 27:62 Másnap pedig, amely [szó szerint] **az előkészület** után következik, egybegyűltek a főpapok és a farizeusok Pilátushoz.

Mt 27:62 Τῇ δὲ ἐπαύριον, ἥτις ἐστὶν μετὰ τὴν παρασκευὴν, συνήχθησαν οἱ ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι πρὸς Πιλάτου

Jézust tehát egy ún. „előkészületi napon” feszítették meg (Niszán hó 14-én), melyet egy ún. „nagy Sabbat” követett (Niszán 15). Ez nem a szokásos heti Sabbatra (szombatra, azaz a péntek estétől szombat estig terjedő időszakra) utal, hanem a Kovásztalan kenyerek ünnepének első nagy Sabbatját jelöli (melyet évente egyszer ünnepeltek), mely *nem esett minden évben szombatra* (mint ahogy a mi Karácsonyunk sem esik mindig ugyanarra a napra). Bármilyen napra eshetett, hisz a Törvényben annyi szerepel csupán, hogy minden évben Niszán hónapjának 15. napján kell megtartani a Kovásztalan kenyerek első Sabbatját, vö. 2 Móz 12:16-18; Lev 23:6-7.

2010-ben és 2011- ben pl. ez a nagy Sabbat keddre, 2012-ben épp szombatra,⁴ Kr.u. 31-ben (igen valószínű, hogy Jézust ebben az évben végezték ki) pedig csütörtökre esett, a zsidó naptár szerint.⁵ Tehát egyáltalán nem annyira magától értetődő, ahogy a Károli fordítás sugallja, hogy Jézust pénteken feszítették keresztre. Annyit mondhatunk csupán az evangéliumok beszámolója alapján, hogy ez egy a Kovásztalan kenyerek ünnepének nagy Sabbatját megelőző ún. „előkészületi” napon vagyis a „Páska előkészületének” napján történt, Niszán hó 14-én⁶:

Jn 19:14 A páska előkészületi napja volt⁷; és mintegy hat óra [azaz dél].

Jn 19:14 ἦν δὲ παρασκευὴ τοῦ πάσχα, ὥρα ἦν ὡς ἕκτη.

Lukács tudósítása is ebbe az irányba mutat. A Lk 23:46-53-ban arról olvasunk, hogy Arimátiai József elkéri és eltemeti Jézus testét, majd az 54. versben ugyanazt olvassuk, mint Jánosnál:

Lk 23:54 És a nap péntek volt, és szombat virradt rá.

³ Érdekes, hogy a revideált Károli (2011) itt mégis meghagyja a „pénteket”.

⁴ http://www.chabad.org/holidays/passover/pesach_cdo/aid/671901/jewish/When-is-Passover-in-2011-2012-2013-2014-and-2015.htm.

⁵ http://www.judaismvschristianity.com/Passover_dates.htm.

⁶ Hogy pontosan mikor ülte meg Jézus, a tanítványaival együtt a Páska vacsorát, arra hamarosan kitérek.

⁷ Az 1993-as Károli „húsvét péntekje”-ként fordítja, a 2011-es revideált Károli a „húsvét előkészületi napja”-ként fordítja. Az ÚSZ-ben a „húsvét” szó sem szerepel.

Egészen pontosan:

“**És az a nap előkészület (napja) volt és Sabbatra virradt.**”

Lk 23:54 καὶ ἡμέρα ἦν παρασκευῆς καὶ σάββατον ἐπέφωσκεν.

Az 56. verstől pedig azt olvassuk:

Lk 23:56-[57] Visszatérvén pedig [az asszonyok], fűszereket és keneteket készítettek. És **Sabbaton** pihentek a parancsolat szerint.

Lk 23:56 ὑποστρέψασαι δὲ ἡτοιμάσασαν ἄρώματα καὶ μύρα. καὶ τὸ μὲν σάββατον ἡσύχασαν κατὰ τὴν ἐντολήν.

Mondhatnánk azt is, hogy a sírtól visszatérő asszonyok még a Sabbat beköszönte előtt, tehát az előkészület napján (Jézus temetése és este 6 óra, azaz a Sabbat beköszönte között) készítették el az illatos fűszereket és keneteket, hisz Sabbaton (akármilyen napra esett is) az ilyen jellegű munka tiltva volt. Ám Márk azt írja, hogy az asszonyok *a Sabbat elmúltával*, azaz a Sabbat utáni napon mentek el keneteket vásárolni:

Mk 16:1 Mikor pedig elmúlt **a Sabbat**, Mária Magdaléna, és Mária a Jakab anyja, és Salomé, drága keneteket vásároltak, hogy elmenvén⁸, megkenjék őt.

Mk 16:1 Καὶ διαγενομένου τοῦ σαββάτου Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ καὶ Μαρία ἡ [τοῦ] Ἰακώβου καὶ Σαλώμη ἠγόρασαν ἄρώματα ἵνα ἐλθοῦσαι ἀλείψωσιν αὐτόν.

Ezt az eseménysort sehoggy sem fogjuk tudni összetenni, ha ragaszkodunk ahhoz, hogy Sabbat minden esetben szombatot (a zsidó értelmezés szerint a hét utolsó napját) jelenti. Ha azonban elfogadjuk azt, hogy a szóban forgó *nagy Sabbat* nem szombatra (a hagyományos heti Sabbatra) esett, hanem csütörtökre, máris összeállnak a puzzle-darabkák:

Jézust megfeszítik az előkészület napján (Niszán 14., szerda délután), majd következik a Kovásztalan kenyerek éves nagy Sabbatja (Niszán 15., csütörtök), majd erre a Sabbatra következő napon (csütörtök este 6 után vagy pénteken) az asszonyok elmennek keneteket vásárolni, majd a következő napon, mely a szokásos heti Sabbat, azaz (a mi elnevezésünk szerinti) szombat volt, az asszonyok megpihennek.

Fontos tehát látnunk, hogy *két Sabbatról* van szó az evangéliumok tudósítása szerint: egy „nagy Sabbatról” (az éves ünnep első Sabbatjáról, vö. Jn 19:31) és egy heti Sabbatról (a hét hetedik napjáról, szombatról, vö. Lk 23:56).

⁸ Az aorisztosz participium nem feltétlenül jelent múlt időt (ld. pl. a Ravasz fordítást: „és elmentek, hogy megkenjék őt”). A Mt 27:64-ben is aorisztosz participiumi (nőnemű) alakban szerepel az „elmenvén” és ott egészen biztos, hogy egy jövőbeni cselekvésre utal, tehát a Károli fordítás helyes.

Miután tehát az asszonyok megpihentek a heti Sabbat-Szombaton, azt olvassuk, hogy „a hét első napján [azaz vasárnap] nagyon korán, amikor még sötét volt” (Mk 16:2; Jn 20:1) kimentek a sírhoz és a sírt már üresen találták, azaz *akkor fedezték fel, hogy Jézus már feltámadt* (Mt 28:1-6⁹; Mk 16:2-6; Lk 24:1-3).

Számoljunk visszafelé. Amit tehát biztosan tudunk az az, hogy az asszonyok vasárnap hajnalban *fedezték fel* az üres sírt. Az előző nap szombat volt, amelyen megpihentek. Az azt megelőző napon (pénteken) megvették és előkészítették a keneteket. Az azt megelőző nap pedig „nagy Sabbat” volt, a Kovásztalan kenyerek ünnepének első Sabbatja (mely Kr.u. 31-ben esett csak csütörtökre). Úgy tűnik tehát, hogy Jézust *nem pénteken, hanem szerdán*, az ünnepi előkészület napján (vagyis a páskabarány leölésekor!) feszítették keresztre és szerda délután 3 óra után (de 6 óra, vagyis a nagy Sabbat kezdete előtt) temették el.

Hogy jön tehát ki tehát a három nap és három éjjel?

Ezek szerint tehát Jézus szerda éjszaka, csütörtök éjszaka és péntek éjszaka volt a sírban. Vagyis Jézus valamikor szombat este 6 óra után, de még az éjszaka véget érése előtt támadhatott fel (hiszen az már a negyedik éjszaka lett volna a föld gyomrában), ami a zsidó naptár szerint viszont már a hét első napjának, azaz vasárnapnak számított (a zsidók a napokat estétől estéig számolják) és az asszonyok is vasárnap hajnalban (Mk 16:2) fedezték fel az üres sírt, néhány órával a feltámadás után. Erről tanúskodnak tehát az evangéliumok és így már láthatjuk, hogy „Jónás jele” valóban szó szerint beteljesedett úgy, ahogy azt Jézus előre megjövendölte.

Mi a helyzet a Mk 16:9-cel?

A Károli fordítás szerint ez a vers arról beszél, hogy Jézus vasárnap reggel támadt fel (mely ellene mondana az eddigi érvelésünknek):

Mk 16:9 Mikor pedig [korán] reggel, a hét első napján föltámadt, megjelent először Mária Magdalénának, akiből hét ördögöt űzött ki.

Mk 16:9 [[Ἀναστὰς δὲ πρῶτῃ σαββάτου ἐφάνη πρῶτον Μαρίᾳ τῇ Μαγδαληνῇ, παρ’ ἧς ἐκβεβλήκει ἑπτὰ δαιμόνια.

Fontos megjegyeznünk azt, hogy ahogy az új fordítás és a görög szöveg szerkesztői is jelzik ([[...]]), a Mk 16:9-20 valószínűleg nem volt része az eredeti szövegnek, ami azt jelenti, hogy a későbbiek során fűzhetette hozzá valaki Márk evangéliumához. Tehát lehetséges, hogy nem ihletett szöveggel van dolgunk. De ha mégis az lenne, ez a vers akkor sem cáfolja a fenti állításokat, hiszen az ősi szöveg így is fordítható:

⁹ Máté azt írja, hogy az Úr angyala nagy földrengés kíséretében hengerítette el a követ, ami nem jelenti feltétlenül azt, hogy Jézus is ezzel egy időben támadt fel.

„Föltámadván pedig/Miután föltámadt [aorisztosz participium], korán reggel¹⁰ a hét első napján megjelent először Mária Magdalénának, akiből hét ördögöt űzött ki.”

Az evangéliumok egybehangzó tanúságtételét megvizsgálva ez utóbbi tűnik a helyesebb fordításnak. Vagyis Márk, összhangban a többi evangélistával annyit mond csupán, hogy Jézus valamikor vasárnap hajnal előtt feltámadt és ezt követően, hajnalban megjelent az asszonyoknak.

Mikor ülte meg Jézus a Páskát a tanítványaival?

A fenti gondolatmenet talán egyetlen igazán „gyenge pontja”, hogy ezek szerint Jézus az előkészületi nap előestéjén ülte meg a Páskát a tanítványaival, tehát a Páska hivatalos ünnepe előtt egy nappal. Ez meg hogy lehetséges?

Máténál ezt olvassuk:

Mt 26:17-20 A kovásztalan kenyerek első napján¹¹ pedig Jézushoz mentek a tanítványok, mondván: Hol akarod, hogy elkészítsük neked a páskát, hogy megedd? ¹⁸ Ő pedig mondta: Menjetek el a városba egy bizonyos emberhez, és ezt mondjátok neki: A mester üzeni: Az én időm közel van; nálad tartom meg a páskát tanítványaimmal. ¹⁹ És úgy cselekedtek a tanítványok, ahogy Jézus parancsolta nekik; és elkészítették a páskát. ²⁰ **Mikor pedig beesteledett**, letelepedett a tizenkettővel,

Jánosnál pedig ez áll:

Jn 13:1-2 A páska ünnepe előtt pedig, tudván Jézus, hogy eljött az ő órája...² És **vacsora közben**, amikor az ördög belesugallta már Iskáriótes Júdásnak, a Simon fiának szívébe, hogy árulja el őt...

Jn 18:28 Jézust azért Kajafástól a törvényházba vitték [Pilátus elé]. **Korán reggel volt.** És ők nem mentek be a törvényházba, hogy meg ne fertőztesse, hanem **hogy megehessék a páskát.**

Mózes törvénye világosan előírja, hogy a Páskát Niszán hó 14-én, alkonyatkor (még az est beállta előtt) kell elkészíteni, majd azt követően megenni (tehát Niszán 15. előestéjén, vö. 3 Móz 23:5; 4 Móz 9:2-5)¹². János azonban egyértelművé teszi, hogy Jézus és a tanítványok *egy nappal korábban* ették meg a páskát, mint a zsidók többsége, beleértve a vallási vezetőket. Hiszen „lehetetlen lett volna,

¹⁰ Az itt szereplő görög szó (πρωῖ) az éjszaka utolsó, 4. órváltási idejét jelzi (hajnali 3-6 óra).

¹¹ Vö. Mk 14:12. Hivatalosan ez Niszán 15. lenne, vagyis a Páska nagy Sabbatja, „azonban a kifejezést maga a Tóra (2 Móz 12:15), valamint ezt kommentálva a rabbinikus irodalom is (bPesachim 5a) használja ebben a lazább felfogásban, tehát ez nem okoz valódi problémát.” (Ruff Tibor, "Az Újszövetség és a Tóra" (doktori disszertáció, 2009), 112. Letölthető innen: [http://real-phd.mtak.hu/35/.](http://real-phd.mtak.hu/35/))

¹² http://www.hebrew4christians.com/Holidays/Spring_Holidays/Pesach/Zman_Seder/zman_seder.html. A héberben בֵּין הָעֶרְבַּיִם (bén háarbajim) szerepel, mely szó szerint azt jelenti: „a két este között”, ami elvileg utalhat a niszán 13. és 14. estéi közti 24 órás időszakra is, ami elegendő lehetett több tízezer bárány leölésére (Ruff Tibor, 115-116). Az 5 Móz 16:6 így pontosítja ezt az időmegjelölést: בָּעֶרְבַּ כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ (bárev kövó hassemes) „este, amikor lemegy a nap”, ami a kora délutántól a teljes sötétségig tartó időszakot jelentheti.

hogy Jézus pere és kivégzése a hivatalos peszach munkaszüneti napján (azaz 15-én) menjen végbe, ez tehát a fenti, jánosi beszámolót igazolja¹³.

Egészen biztosak lehetünk abban, hogy Jézus betartotta a mózesi törvényeket, így a Páska idejére vonatkozó rendelkezést is. A dilemma feloldására több magyarázat is született a történelem során, melyek közül a legvalószínűbbnek tűnő magyarázat (Ruff Tibor disszertációjára alapozva) a következőképpen hangzik:

Köztudott, hogy Jézus idejében kétféle naptár létezett, a vallási vezetők (főként a farizeusok) és így a zsidó nép többsége által használt naptár illetve a tőlük elhatárolódó esszénusok (hithú qumráni közösség) naptárja, mely megegyezett vagy legalább is nagy hasonlóságot mutatott a szadduceusok által használt kalendáriummal¹⁴.

„Mint ismeretes, a 365 napos szoláris és a 360 napos – tórai – lunáris év közötti eltérést valamiképpen ki kellett egyenlíteni, mert különben az ünnepek megtarthatatlanná váltak volna (mivel más évszakokra csúsztak volna el). Ezt a kiegyenlítést a rabbinikus [értsd: farizeusi] időszámítás a „második ádá” nevű szökőhónap időnkénti beiktatásával oldotta meg. Ezzel szemben a qumráni közösség minden évben hozzáadott negyedévenként egy napot a hónapokhoz, s így 364 napos luniszoláris évet „alkotott”.... Ezzel azt is elérték, hogy az egyes ünnepek minden évben ugyanarra a napra estek. **Így például a niszán 15-e mindig szerdára (előestéje tehát keddre) esett** [kiemelés tőlem]... Ebben az esetben a qumrániak mindig kedd estére eső széder-ünneplése **éppen egy nappal előzte meg a hivatalos, rabbinikus szédert** [értsd: páskavacsorát].”¹⁵

Úgy tűnik, hogy Jézus az esszénus/szadduceus-naptár szerint üli meg tanítványaival együtt a Páskát. Majd pedig meghal a hivatalos (a „fősodor”) Páska ünnepén (az előkészületi napon), éppen akkor, amikor a zsidók többsége a páskabarányokat öli le és áldozza föl a templomban¹⁶. „Mikor a nép

¹³ Ruff Tibor, 107.

¹⁴ Annak ellenére használták ugyanazt az időszámítást, hogy egymás esküdt ellenségei voltak.

¹⁵ Ruff Tibor, 107-108. Ld még Craig S. Keener, *The Gospel of Matthew: A Socio-Rhetorical Commentary*, (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 2009), 697.

¹⁶ Jézust többször is úgy mutatja be az ÚSZ, mint áldozati bárányt (Jn 1:29, 36; 1 Kor 5:7; Jel 5:6-13skk stb., vö. Ézs 53:7!). Ám a kérdés az, hogy ki vágta le a páskabarányt Jézus tanítványainak a templomban egy nappal a hivatalos Páska ünnep előtt? Nos, úgy tűnik, a tanítványok nem jöttek zavarba ettől a kérdéstől (Mk 14:12) és lehetséges, hogy mások is ekkor, egy nappal korábban, vágatták le a páskabarányt, hiszen a szadduceusokból és farizeusokból álló Szanhedrin (zsidó nagytanács) igen csak megosztott volt akkoriban az ünnepek időpontját illetően is. Nem lenne meglepő, ha ez a megosztottság a népre is kihatott volna és nem csak a tanítványok akarták volna egy nappal korábban (az esszénus/szadduceus naptár szerint) leölni a páskabarányt. (Ruff Tibor, 109.) További részletekért ld. Ruff Tibor disszertációjának ide vonatkozó részét.

többi része a bárányt megsütötte és elfogyasztotta, teste már a sírban volt¹⁷. Ha ez így történt, az döbbenetes isteni időzítésre utal!¹⁸

A nagy hét eseményeinek fentiekben ismertetett időrendjét a következő táblázatban próbáltam felvázolni:

Kedd	Szerda	Csütörtök	Péntek	Szombat	Vasárnap
Kedd este (Niszán 14) Jézus a tanítványaival együtt elfogyasztja a Páska vacsorát (Jn 13:1-2; Mt 26:20-30; 3 Móz 23:5; 4 Móz 9:5) az esszénus-naptár szerint (egy nappal korábban). Jézust elárulják, letartóztatják, majd az éj leple alatt a nagytanács elé állítják.	Szerda reggel (Niszán 14) Jézust Pilátus elé állítják, keresztre feszítik, du. 3 óra körül meghal (Mt 27:46-50). Ez a nap a hivatalos Páska „előkészületi napja” volt (Jn 19:42, aznap ölték le és készítették elő a páskabárányt, és este, azaz már Niszán 15-én ették meg), az éves „nagy Sabbat” előtti nap, mely a Kovásztalan kenyerek 7 napos ünnepének első „nagy” Sabbatja volt (Mk 15:42; Lk 23:54; Jn 19:31). Jézust még napnyugta (a páskavacsora és a nagy Sabbat kezdete) előtt eltemették (Mt 27:57-60; Mk 15:42-44; Lk 23:50-54; Jn 19:38-42)	Szerda naplementétől csütörtök naplementéig tartott az éves nagy Sabbat (Niszán 15), a Kovásztalan kenyerek ünnepének 1. napja (Jn 19:31; 3 Móz 23:4-7), az előkészület napját követő nap (Mt 27:62). Úgy tűnik, hogy ekkor mentek a szanhedrin tagjai Pilátushoz (megszegve a Sabbatot), hogy elrendeltessék a sír őrzését (Mt 26:62-66).	A nagy Sabbat végeztével (Niszán 16), azaz vagy csütörtök este naplemente után, vagy (és ez a valószínűbb) pénteken nap közben) az asszonyok keneteket vásároltak és készítettek (Mk 16:1), majd megpihentek a szokásos heti Sabbaton (Niszán 17), mely péntek naplementével kezdődött (Lk 23:56 [57]).	Az asszonyok szombaton (heti Sabbat, Niszán 17) egész nap „pihentek a parancsolat szerint” (Lk 23:56; 2 Móz 20:8-11).	A hét első napján (Niszán 18) korán reggel az asszonyok a sírhoz mentek (Mk 16:2; Lk 24:1; Jn 20:1), és már üresen találták azt. Jézus valamikor ezt megelőzően, szombat este 6 után feltámadt, ami, a zsidó naptár szerint már a hét első napjának (vasárnapnak) számított (Mt 28:1-6; Mk 16:2-6; Lk 24:2-3; Jn 20:1).

Harmadnap vagy három nap?

Jézus a tanítványainak azt ígérte, hogy “harmadnapon” (“a harmadik napon”, τῆ τρίτῃ ἡμέρᾳ, Mt 16:21, 17:23; 20:19; Lk 9:22; 24:7, 46; τῆ ἡμέρᾳ τῆ τρίτῃ, Lk 18:33) fog feltámadni. Vagyis Jézusnak még szombat este 6-kor vagy 6 előtt fel kellett volna támadnia, ha valóban szó szerint kell értsük a “harmadik napon”-t, ami még mindig beleférne a fenti időrendbe.

Bizonyára nem azért kellett a sírról elgördítenie az angyalnak a követ, vasárnap hajnalban, hogy Jézus ki tudjon jönni a sírból, hisz tudjuk, hogy a feltámadott Krisztus már nem volt akkor a sírban (Mt 28:6) és neki nem jelentett akadályt egyetlen “zárt ajtó” sem (Jn 20:19, 26); és azt is tudjuk, hogy Jézus

¹⁷ Ruff Tibor, 111.

¹⁸ „Hasonló koncepciót képviselt az ókeresztény korban a Didascalia Apostolorum (amely szerint Jézus széderestéje kedden este volt, letartóztatása szerdán – ezért a sír keresztények szerdán böjtöltek –, viszont csak pénteken feszítették keresztre), valamint Epiphaniosz, Lactantius, Victorinus Pettau, ma pedig számos protestáns keresztény, akik szerint a „nagy-péntekhez” kötődő katolikus felfogás egy pogány vallási elem átvételéből származott. (Bővebben ld. Woodrow: *Babilon misztériumvallása régen és ma*, 140-146. o.; *Didascalia Apostolorum*, XXI. fejd.)” (Ruff Tibor, 108).

képes volt megjelenni és láthatatlanná is válni a feltámadása után (Lk 24:31). Elvileg lehetséges tehát, hogy Jézus a (szombat esti) feltámadása után láthatatlan maradt egészen addig, míg meg nem jelent magdalai Máriának (Jn 20:14). Az őnök pedig gyanútlanul őrizték az üres sírt.

De mi van, ha nem szó szerint kell értelmeznünk a "harmadik napon" kifejezést, vagyis ha a "harmadik nap" alatt "három nap után"-t is érthetünk¹⁹? Úgy tűnik, Márk ilyen "lazán" értelmezte Jézus Máté és Lukács által rögzített szavait, hiszen, Péter prédikációi alapján, ő kétszer is azt írja, hogy Jézus "három nap után" (μετὰ τρεῖς ἡμέρας) fog feltámadni (Mk 8:31; 9:31)²⁰. Jól érzékeltetik ezt azértelmezési "szabadságot" a vallási vezetők szavai is, akik Jézus szavait komolyan véve állították fel az őrséget (szó szerinti fordításban):

Mt 27:62-64 Másnap pedig, amely az előkészület után (μετὰ τὴν παρασκευήν) következik [tehát az ünnep "nagy" Sabbatján, csütörtökön], egybegyűltek a főpapok és a farizeusok Pilátushoz, ⁶³ Ezt mondván: Uram emlékezünk, hogy az a hitető még életében azt mondta: **három nap után**²¹ (μετὰ τρεῖς ἡμέρας) feltámadok. ⁶⁴ Parancsolt meg azért, hogy őrizzék a sírt **a harmadik napig** (ἕως τῆς τρίτης ἡμέρας), nehogy az ő tanítványai odamenvén, ellopják őt és azt mondják a népnek: feltámadt a halottak közül; és az utolsó hitetés gonoszabb legyen az elsőnél.

S hogy egészen biztosan három teljes napra gondoltak, azt az is jelzi, hogy az őnök még a *harmadik nap után* (szombat este 6 után, vasárnap hajnalban) is ott maradtak a sírnál, komolyan véve a vallási vezetők szavait (Mt 28:4, 11). A "harmadnap" tehát három napot meghaladó időszakot is jelölhet. Minden bizonnyal így kell értsük Jézus a "templom felépítésre" vonatkozó szavait is, melyek valójában az ő feltámadására vonatkoztak (szó szerinti fordítás):

Jn 2:19-22 Felelt Jézus és mondta nekik: romboljátok le ezt a templomot, és **három nap alatt feltámasztom**²² (ἐν τρισὶν ἡμέραις ἐγερῶ) azt. ²⁰ Mondának azért a zsidók: Negyvenhat esztendeig épült ez a templom, és te **három nap alatt** (ἐν τρισὶν ἡμέραις) feltámasztod azt?

¹⁹ Az 1 Kir 18:1 szerint a „harmadik évben” ért véget a szárazság, ám mind Lukács, mind Jakab szerint „három év és hat hónap”-ig tartott a szárazság (Lk 4:25, Jak), vagyis szerintük *három év után* ért véget a *harmadik évig* tartó szárazság. Az 1 Kir 12:5 ben Roboámról azt olvassuk, hogy „három napra” küldi el a népet, mielőtt választ adna nekik, ám az 1 Kir 12:12-ben az áll, hogy a „harmadik napon” tért vissza a nép, ahogy a király mondta, hogy „Gyertek vissza hozzám a harmadik napon”. Ld. még:

<http://www.biblicalcatholic.com/apologetics/num56.htm>, mely cikk pont a hagyományos (péntek-vasárnap) időrend melletti érvként hozza fel, hogy a „harmadnapon”, „harmadnapra” és „három nap után” kifejezések egymással felcserélhetőek. Ez pedig jól érzékelteti azt, hogy *pusztán* az ÚSZ-i szerzők által használt kifejezésekből nem lehet meggyőzően igazolni sem a hagyományos (péntek-vasárnap), sem a szó szerinti (3x24 óra, szerda estétől szombat estig) értelmezést. A jelen tanulmány elsősorban nem is annyira a „három nap” *szó szerinti* értelmezésére építve (noha úgy tűnik, hogy szó szerint három napról van szó), hanem sokkal inkább az evangéliumok beszámolóiból nyert összetett információk alapján próbálja összehangolni egymással a több mint 2 napot felölelő húsvéti eseményeket. Mindkét értelmezésnek megvannak a maga gyenge pontjai, ám úgy tűnik, a hagyományos értelmezés sokkal több kérdést hagy megválaszolatlanul (egyszerűen szinte lehetetlen besűríteni a húsvéti eseményeket ilyen rövid időtartamba), mint a szó szerinti értelmezés.

²⁰ A Károliban (1993) és a revideált Károliban (2011) is „harmadnapra” szerepel.

²¹ Ugyanaz az időhatározó szerepel itt (μετὰ), mint 62. versben: „az előkészület után”.

²² Ugyanaz a kifejezés szerepel itt, mint Jézus feltámadásával kapcsolatban (ἐγερῶ) a 22. versben.

²¹ Ő pedig az ő testének templomáról szólt. ²² Mikor azért feltámadt a halálból, emlékeztek az ő tanítványai, hogy ezt mondta²³; és hittek az írásnak, és a beszédnek, amit Jézus mondott.

Az egyetlen igehely, amely ellent mondani látszik a szó szerinti érvelésnek az emmausi tanítványok beszámolója, akik a feltámadás napján a következőket mondják Jézusnak:

Lk 24:19-21 És mondta nekik: Milyen dolgok? Azok pedig ezt mondták neki: Amelyek a Názáretbeli Jézussal estek meg, aki próféta volt, cselekedetben és beszédben hatalmas Isten előtt és az egész nép előtt: ²⁰ És mimódon adták őt a főpapok és a mi főembereink halálos ítéletre, és feszítették meg őt. ²¹ Pedig mi azt reméltük, hogy ő az, aki meg fogja váltani Izráelt. De mindemellet **ma van harmadnapja**, hogy ezek történtek.

Miért lehet fontos a 3 nap?

Nos, az akkori zsidó gondolkodás szerint az elhunytak lelke a testi halált követően még (legalább) 3 napig a test körül lebegett, azt remélve, hogy visszatérhet a testbe. A harmadik nap után a lélek Istenhez (a túlvilágra) távozik és végleg elhagyja ezt a fizikai világot²⁴. Tehát aki 3 teljes napig halott volt, az tényleg halott volt, a zsidó gondolkodás szerint. Vagyis, ha Jézus kevesebb, mint 3 napot lett volna a sírban, akkor a zsidók azt mondhatták volna, hogy Jézus nem is halt meg igazán (amolyan tetszhalott lehetett csupán?)²⁵. Ám ha Jézus tényleg 3 teljes napot töltött a sírban (a halál állapotában), akkor Jézus tényleg halott volt és tényleg a halálból tért vissza. Tehát Jézus feltámadása valóban isteni csoda volt. Jézus lelke a 3 nap elteltével nem a túlvilágra távozott, hanem visszatért Jézus testébe és az éj leple alatt "kisértált" a sírból! Csakúgy, mint nem sokkal korábban Lázár, akinek a feltámasztása Jézus feltámadásának egyfajta előzetese volt, hiszen Lázár is 3 napot töltött a halottak birodalmában. Jézus vajon direkt azért várta meg, míg letelik a 3 nap, s csak azután támasztotta őt fel a halálból (Jn 11:6, 39), hogy a zsidók elhiggyék, hogy valóban isteni csoda történt?²⁶ Lázár tényleg halott volt és tényleg a halálból támasztotta őt fel Isten (Jézus könyörgésére)?

Három /harmadnap az "Írásban"?

János azt írja, hogy miután Jézus feltámadt a halálból a tanítványok "hittek az Írásnak" (Jn 2:22). Jézus azt mondja a tanítványoknak, hogy "így van megírva, és így kellett szenvedni a Krisztusnak, és

²³ Ugyanazok a szavak állnak itt, mint, amit a vallási vezetőkkel kapcsolatosan olvasunk a fenti Mt 27:63-ban.

²⁴ Egyes rabbik szerint maximum 12 hónapig volt kapcsolatban az elhunyt lelke a bomló holttesttel, <http://jewsforjudaism.org/knowledge/articles/does-the-talmud-talk-about-a-resurrection-3-days-after-the-end-of-the-world/>. Vö. Gary R. Habermas and J.P. Moreland, *Beyond Death* (Wheaton, IL: Crossway, 1998; Eugene, OR: Wipf and Stock, 2003),...?

²⁵ Talán erre az elgondolásra épül az is, hogy a korabeli zsidó törvények szerint csak három nap után tekintettek halottnak egy embert, vö. Craig S. Keener, *The IVP Bible Background Commentary* (Downers Grove, IL: Intervarsity Press, 1993), 81.

²⁶ <http://jewishstudies.eteacherbiblical.com/resurrection-lazarus-jewish-tradition-john-121-44/>, ld. a 17. vershez fűzött megjegyzést.

feltámadni a halálból harmadnapon” (Lk 24:46). Pál az 1 Kor 15:4-ben is azt írja, hogy Krisztus “feltámadt a a harmadik napon, az Írások szerint.” Vajon mely “írások”-ra gondolhatott János, Jézus és Pál? A bibliai kommentárok meglehetősen szűkszavúak e téren és inkább csak egy-két javaslatot tesznek. Én úgy gondolom, hogy talán legfőképpen a Hós 6:2-3-ra²⁷ gondolhattak, mely Izráel feltámadását vetíti előre és amelyben konkrétan a feltámadással kapcsolatban fordul elő a “harmadnapon” kifejezés:

Hós 6:1-2 Gyertek, térjünk vissza az Úrhoz, mert Ő szaggatott meg és Ő gyógyít meg minket; megsebesített, de bekötöz minket! ² Megelevenít minket két nap múlva, **a harmadik napon feltámaszt minket**, hogy éljünk az ő színe előtt.

²⁷ A „három nap”/”harmadnap” még más helyeken is megtalálható, mint pl. 1 Móz 22:4; 42:18; 2 Móz 15:22; 19:16; Józs 2:16; 2 Kir 20:5; Eszt 4:16; 5:1, de ezek nem közvetlenül a feltámadással kapcsolatosak. A feltámadással kapcsolatban több ÓSZ-i igehely is felmerülhet: Zsolt 16:10 [vö. Apcsel 2:31; 13:35]; 22:29; Ézs 26:19; 53:10 [a Messiás feltámadása]; Jób 19:25-26; Dán 12:2; Ez 37 [Izráel feltámadása/megelevenedése]]. alán megemlíthetnénk még a Jézus által is idézett Jón 1:17-et, mely a jelen írás alapjául is szolgál (vö. Mt 12:40).